

Iványosi-Szabó Tibor

Probatio calami

(Tollpróbák a XVII. századból)

Bár Kecskemét irodalmi műveltségének feltárásával többen is foglalkoztak, aligha kétséges, hogy ennek érdekében Orosz László tette a legtöbbet. Ezért nem véletlen, hogy valamennyien, akik e téma iránt érdeklődünk, elsőként az ő összegző munkáját vesszük kezünkbe.¹ De ő is már bevezetőjében kénytelen megjegyezni, hogy e város irodalmának történetéből „...tervszerű és összehangolt kutatások hiányában számos részlet homályban maradt...”² Ezek közé sorolható többek között a hódoltság korának irodalmi műveltsége is. Éppen ezért a szakma jeles képviselői remélhetőleg kellő megértéssel fogadják azt az eljárásomat, ahogyan kívülállóként kiemelek a jelzett homályból, pontosabban városunkban a XVII. századból fennmaradt írott emlékeink közül néhány újabb irodalmi és művelődéstörténeti epizódot, remélve egyben azt is, hogy így valamivel árnyaltabban lehet megismerni e település művelődéstörténetének egy fontos szeletét, egyben néhány újabb adalékot szolgáltatva az irodalomtörténet számára.

Előre le szeretném szögezni, nem ringatom magam abba a tévhitbe, hogy a XVII. század második feléből valami csodálatos irodalmi kincset tudtam feltárni. Mégis ezeknek a hivatalos nyilvántartásoktól merőben eltérő feljegyzéseknek a közzétételét indokoltnak látom. Szakmámból adódóan viszont ezeket éppúgy kezelem, mint a lajstromokban fellelhető egyéb szövegeket: a különféle leírásokat, statútumokat, bírói végzéseket, esküformákat, alkalmi feljegyzéseket, a kifizetések felsorolását, a bevételek összegzését és egyéb nyilvántartásokat. Csupán azt tartom feladatomban, hogy ezen művelődéstörténethez kapcsolódó sorokat mint jellegzetes történelmi forrásokat külön is közzétegyem, és a szükséges jelzetekkel, észrevételekkel ellássam. Irodalomtörténeti és esztétikai méltatásukra érthetően nem vállalkozhatok, azt a szakma jeles képviselőire hagyom.

Az itt közölt verseket és töredékeket levéltári kutatásaim során gyűjtöttem össze. Mindegyiket a XVII. században Kecskeméten a város tanácsának működése során évenként készített különféle lajstromokba, nyilvántartások lapjaira jegyezték be, amelyek vállatására egy irodalomtörténész érthetően csak igen ritkán szánja rá magát. Ezen kötetek száma megközelíti a másfél százat, amelyeknek aránytalanul nagy részét csak számottevő gyakorlat után tudja bárki elolvasni, és a korabeli kifejezéseket, szófordulatokat, rövidítéseket értelmezni. Feltárásuk még ezek alapos ismeretében is rendkívül nagy munkát jelent. Ezeknek a köteteknek a forrásértékét eddig csak kevesen ismerték fel, és őket is az itt található adatoknak alaposabb felhasználásától a kiolvasás nehézségei elriasztották, ezért csak alkalmasszerűen emeltek ki belőlük szűkebb témájukhoz

¹ Orosz László: *Kecskemét irodalmi öröksége*. Kecskemét, 1990. Kecskeméti Füzetek 2.

² I. m. 8.

több-kevesebb adatot. Alig hihető, de valójában ez a levéltári forrás csaknem egyedül-álló. A mezővárosi közigazgatás több területén létrehozott nyilvántartások majdnem megszakítatlan sorát képezik, amelyeket évtizedeken át vezettek, és számottevő részük szerencsénkre fennmaradt. Kétségtelen, hogy így, töredékesen is egy nagyon sokrétű, és a város lakóinak életére, küzdelmeire és célkitűzéseire vonatkozóan csodálatosan gazdag történelmi forrást képeznek. Több évtizeddel korábban megfogant vágyam vált valóra a mögöttünk hagyott években. Lehetőségem nyílt arra, hogy a kecskeméti tanács működése során létrejött XVII. századi lajstromok mindegyik kötetét vallatóra foghattam, és több év munkája révén sok ezer oldalnyi anyagot tudtam nemcsak elolvasni, hanem belőlük sok száz feljegyzést ki is gyűjthettem. A következő évek feladata lesz az összegyűjtött anyag rendszerezése, jegyzetelése és publikálásra történő előkészítése. Ezen munkálatok során több mint félszáz helyen leltem közel száz olyan hosszabb-rövidebb bejegyzésre, amely az eddigi ismereteinknél mindenképpen szélesebb körű betekintést tesznek lehetővé a hódoltság közepén lévő legjelentősebb mezővárosunk 1663 és 1690 közötti műveltségébe, és amelyek érthetően közvetve vallanak az előző évtizedek állapotairól is.³

A lejegyzések módja és azoknak színvonala nagyon eltérő. Sajnos ezek a töredékek és versek az egyes kötetek rossz fizikai állapota miatt is a legtöbb esetben rendkívül nehezen olvashatók. Éppen ezért az egyes szavak kibetűzése többször bizonytalan.⁴

Nem árt előre leszögezni, hogy az itt olvasható szövegrészek vélhetően nem a kecskeméti írók és költők számát fogják érdemben gyarapítani. Ezeket a feljegyzéseket az esetek többségében a hivatali élet hétköznapjaiban elkészített nyilvántartások lapjain üresen maradt részekre rótták. Ritka eset, hogy teljesen új oldalon kezdődne a vereszet. Tehát úgy kell felfognunk, hogy ezek az esetek egy részében csupán amolyan *tollpróbák* voltak a szó szoros és néhány esetben talán annak átvitt értelmében is. Ezért is választottam címként a lajstromok lapjain többször is fellelhető „*Probatio calami*” latin megfogalmazást, amelyhez hasonló kifejezés, a „*probatus calami*” elszórtan ugyancsak megtalálható.

Mi tagadás, engem elsődlegesen nem az itt közölt töredékek esztétikai-irodalmi értéke ragadott meg, bár kétségtelenül sok-sok ilyennel is találkozhatunk, hanem arra gondoltam, ekkora merítés, ilyen jelentős számú töredék mindenképpen elegendő lehet ahhoz, hogy egy XVII. századi, öt-hatezer lakosú alföldi város (amely egyben sok évszázadon át Magyarország egyik legnépesebb települése és a legnagyobb mezővárosa volt) lakosságának iskolázottságára és műveltségének szintjére az eddiginél megbízhatóbb módon következtetni tudjunk.

Az itt közzétett művelődéstörténeti töredékek érdemi feldolgozása érdekében szükségesnek tartom, hogy még néhány további észrevételt, illetve kiegészítést tegyek. A bejegyzéseket kivétel nélkül olyan személyek végezték, akiknek íráskészsége, írásképe elég alacsony szintű, és a betűvetésben való gyakorlatuk is legtöbbször viszonylag szerény lehetett. Nem kell szakképzett grafológusnak lenni ahhoz, hogy megállapítsuk: a főbírók, a főjegyzők, a másodbírók kézírása összehasonlíthatatlanul nagyobb rutint, jóval magasabb intelligenciát sejtet. Igen nehéz lenne a lejegyzők személyét azonosítani, de csaknem biztosan állítható, hogy többségükben kisbírók, tizedesek vagy akár tixszedő

³ E közlésre bátorított az is, hogy Orosz László a hódoltság XVII. századi időszakának irodalmi életét ismertette csupán „egy bizonyos László deák” által lejegyzett versre tudott utalni. Ennek értékét jelezve írja: „A gyenge, egyhangú versek is érzékeltetik a város szomorú kiszolgáltatottságát.” I. m. 16–17. Ezt a felvillantott képet e töredékek részben megerősítik, részben pedig árnyalni is képesek.

⁴ A szövegközlés során BENDA Kálmán A Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat 1607–1790 közötti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzata (Századok 108. évfolyam 436–475.) figyelembevételével jártam el.

diákok lehettek.⁵ Tehát minden bizonnyal többségükben csak néhány osztályt végzett gyakornokok, esetleg gyakran változó munkára beosztott hivatalnokok vállalkoztak arra, hogy e kötetekben, több esetben valóban frissen vágott tollaik kipróbálása során, rögzít- senek néhány eszükbe villanó vers- vagy zsolttárrészletet és a cifraszűrökön megcsodált egy-egy hímezsmintát. Tagadhatatlan, hogy nem ritkán csak hevenyészett irkafirkát láthat bennük az, aki nem törekszik a feljegyzések mindegyikét kibetűzni, azok értelmét kibontani és ezeket együttesen látni.

Számomra éppen a jelzett rögtönzöttség lett a legvonzóbb. Végül is összegyűlt a város régmúltjának közel fél évszázadot kitevő időszakából vélhetően nyolc-tíz személytől származó mintegy hat tucat olyan feljegyzés, amelyek csaknem kivétel nélkül lejegyzésük formáját, a kézírás szintjét tekintve viszonylag szolid intellektusra, pontosabban sokkal inkább kétkezi munka végzőire, semmint irodai tevékenység során betűvetésben gyakor- lottá vált személyekre vallanak. Tehát az íráskép, csekély kivételtől eltekintve, viszonylag alacsony szintű szakképzettségre, de a lejegyzett sorok tartalma nem akármilyen esz- tétikai igényre utal. Talán nem árt hangsúlyozni, hogy olyan emberek vetették papírra ezeket, akikhez hasonlóak a városban minden bizonnyal számszámra voltak. Azonok felk- észültségű fiatal emberek évről évre több-kevesebb számmal kerültek ki a város katolikus és református iskoláiból. Tehát kellően hangsúlyozni kell, hogy az itt található irodalmi anyagot papírra vetők távolról sem a városban élő és tevékenykedő legműveltebb, a legképzettebb néhány tucatnyi személy közül kerültek ki. Éppen ezért az itt következő töredékek és versek nem a város közigazgatási és kulturális életét meghatározó cívisek- nek, esküdteknek, papoknak és iskolamestereknek szellemi szintjét, felkészültségét vagy érdeklődési körét dokumentálják. E tények rögzítése alapján joggal tételezhetjük fel, hogy e mezőváros elitjének nemcsak szakirányú ismerete, hanem általános műveltsége is lényegesen magasabb szinten állt, mint e versek rögzítői, ízlésük minden bizonnyal kifinomultabb lehetett, irodalmi ismeretük pedig sokkal kiterjedtebb és gazdagabb volt.

Érthetően rendkívül jellemző, hogy egy-egy ember mit firkál, mit vet papírra azokban a perceiben, amelyekben gesztusaira szinte oda sem figyel, amikor tudata igazán nem ellenőrzi mozdulatait; és minden emberről sokat elárul az is, hogy mivel tölti ki várat- lanul adódó szabad idejét. Hisz nem véletlen az sem, hogy a mechanikus munka vég- zése közben egyikünk népdalt, másikunk divatos slágert vagy sikamlós sanzont dúdol. Feltétlen jellemző lehet az egyes személyekre, hogy várakozás közben (napjainkban az unalmas értekezleteken) kik mit vetnek papírra, ha toll vagy ceruza van kezükben. Érdekes lenne megtudni, és a közel háromszázötven évvel korábbiakkal összehasonlítani, hogy napjainkban a már legalább középiskolai végzettséggel rendelkező adminisztráto- rok, kishivatalnokok milyen tartalmú firkákat készítenek. A maiak közül vajon hányan mulatják idejüket azzal, hogy Nagy László-, Weöres Sándor- vagy Illyés Gyula-versrésze- ket idéznek fel tudatuk mélyéről, és vetnek papírra unalmuk elűzése végett. Az viszont jól dokumentálható, hogy a XVII. században a különféle pénzbeli, a sokféle természetben lerovandó szolgáltatások kíméletlen behajtására kényszerülő egykori adószedők, tizede- sek, kishírók, tikszedők, akik maguk is a lakosság nyomorának közvetlen részesei voltak, kevés szabad idejüket nemritkán versek, zsolttárok, fohászok, népi hímezsminták, török írásjelek stb. rögzítésére fordították. Talán nem felesleges utalni arra, hogy a modern pszi- chológia is sok téren felhasználja ezeket a nem tudatosan készített rögtönzéseket.

⁵ Önmagában is áruklódó tény az, hogy a feljegyzések jelentős hányada a Robotlajstromok c. állagból kerültek ki, amelyeket nagyobb részét a jelzett segédhivatalnokok vezettek.

A város lakosságát ezekben az évtizedekben előbb nyolc, a török kiűzésének évtizedeiben pedig 18, illetve 20 tizedre osztották. Ezek természetbeli és munkaszolgáltatásait szervezték, irányították a tizedesek.

Tehát a kecskeméti lajstromokból itt kiemelt töredékek nem csak abból a szempontból lehetnek érdekesek, hogy egyértelműen árulkodnak a lejegyzők ízlésének orientáltságáról és erkölcsi habitusáról. Itt valójában többről van szó, hisz teljes egyértelműséggel és széleskörűen vallanak a város iskoláinak oktatási szintjéről, a tanulókra gyakorolt hatásuk erejéről is.

Végezetül célszerű kiemelni, hogy az itt közölt irodalmi emlékek nemcsak az akkor közismert zsoldártöredékek és fohászok, esetleg rigmusok és verselői próbálkozások, hanem fellelhető köztük a kor legjelesebb költőjétől, Rimay Jánostól származó versrészlet, és a lejegyzők évtizedekkel később jól emlékeztek többek között még azokra a strófákra is, melyeket a ma már kevésbé ismert Nyéki Vörös Mátyástól olvasott fel, tanított be praeceptoruk. Vélhetően nem különösebben kockázatos annak feltételezése sem, hogy a lejegyzésre vállalkozók ismeretei lényegesen szélesebb körűek voltak, mint amit tollpróbáik során valójában rögzítettek. Tehát: ezek a „tollpróbák”, rögtönzések az eddig elmondottakon túlmenően feltétlenül igazolják azt is, hogy a kortárs vallásos és magyar szépirodalom legkiválóbb alkotásainak legalább egy jelentős része eljutott még a hódoltságú mezővárosokba is, és nemcsak a papok és a prédikátorok, nemcsak az iskolamesterek, a nótáriusok és a főbírók szellemiségére, ízlésére hatott, hanem a kevésbé művelt, és viszonylag széles társadalmi réteg is megismerte azt, sőt mindennapjaik szellemi táplálékává vált. Bár kétségtelen, hogy még ezekben az évtizedekben is a vallásos nevelés, a templomi kultúra volt a meghatározó a lakosság legszélesebb köreiben, a többségükben alkalmi, merőben esetleges feljegyzések érzékeltetik talán leginkább meggyőzően, hogy már a XVII. században is az igényesebb világi műveltség számottevő rétegen belül tartós nyomot hagyott.

Szövegközlés

*Jézus Christus, szép fényes hajnal,
Ki feltámad új világgal,
És megáld az minden jókkal...⁶*

*

*Isten, Te vagy én Istenem,
Jó reggel kereslek Tégedet,
Hozzád öhajtván elepedett
Szomjúság miatt én lelkem.*

*

*Bizonyára jó az Isten
Az Izraelnek jelösbén...*

*

*Áldjad én lelkem az Urat,
Hirdesd dicséretit az Istennek,
Adok hálát valamíg engem éltet,*

⁶ Az itt közölt anyag kivétel nélkül a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárából való. IV. Kecskemét város Levéltára (később: IV.) 1504. Kecskemét város tanácsának iratai (később: 1504) m/ Robotlajstrom (később: m/) 1663. 4.

*Én Uramnak éneklek,
Mind addig, míg élek...⁷*

*

*Az ki veti segedelmét az Istennek hatalmában,
Az olyan ember bátorságát az mennyei hatalomban,
Vallást teszen az...*

*

*Minket Úr Isten elhagyott,
És reánk megharagudott,
Tüle is (?) széjjel elosztatott.*

*

*Jóvoltodból tégy jót az Sionnal,
Hagyj kúfalat az Jeruzsálemnek...⁸*

*

*Az Úr Istennek jóakaratjából,
Szent igéjének hallásából
Értöttem én idvességemről,
Kitől víg az lelköm...*

*

*Nem röttög semmit a pokol ördögtúl,
Mint ki megfosztatott minden erejétül...*

*

*Saulnak az Dávidhoz jó szerelme,
Hogy megszegék hozzája régi kedve,
Előtte futván egy hirtelen fejét
Nehezen mentheti meg tüle.*

*Csak óhajtozik sírván Istenhez,
Mert nem bízhatik lám sehol senkihez,
De hogy közel nincs szent seregéhez,
Azt bánja, hogy nem juthat az egekhez...*

*

[Más írással alatta:] Bizony...

*Jobb volt volna néköd
Soha nem születnöd,
Vagy nagy malomkövet
A nyakadra kötnöd.⁹*

*

⁷ IV. 1504. m/ 1663. 27.

⁸ IV. 1504. m/ 1663. Egy szürke színű cédulán található, amely a 27–28. oldalak közé van helyezve.

⁹ IV. 1504. m/ 1663. 67.

A Bizony szó külön sorban áll, elmosódott, alig olvasható. Az utóbbi négy sor írásképe lényegesen intelligensebb személyre vall, mint a fölötte lévők.

Cantio nova

Nota. Szertelen rít dolog volt bűnnel megrakodni...

*

*Új esztendő érközvén, fordula tavaszra,
Egykori vígások fordula[nak] nagy búra.
Az város szörte széllyel, uccáról uccára
Az urak dolga miatt széjjel az jobbágyinak. (sic!)*

*Bírák nem érközének meg csak ételhöz is,
Az nagy fáradtság miatt megepedt torkok is.
Gondolván, jóllakhatnak még csak estvére is,
Hogy mindenféle jutna még az szolgálknak is.*

*Megkésztíte az szakács sok szép új étkeket,
Foghagymával az csukát, tárkonyos gyömbérrel
Az sületlen bárányhús, tikhús fekete lével,
Az sós ponty fő dévérrel, csíko hús jó lével.*

*Az sok friss ételeknek ki tudná meg számát,
Kevés volt ki dicsérte, kinek ötte száját.
Egyik bíró peniglen dicsérte szakácsát,
Hogy megholta után is elvönné jutalmát.*

*Másszor is főzette bor meg fokhagymával csukát,
Sótlan penig ne haád mikor főz rizskását,
Mert mindjára megcsapja az Horvát György hasát,
Mert az szegény szolgálának lé tartja az gyomrát.¹⁰*

*

*Ifjúságom vétke gyakran jut eszemben,
ki bánatot indt, siralmat szívemben,
hogy tud...¹¹*

*

*Dicsér téged teljes szívem,
én Istenem hirdetem neved...¹²*

*

¹⁰ IV. 1504. m/ 1663. 79.

A vers sorai, miként az esetek nagyobb részében, itt is összefolynak, csupán az egyes strófák különülnek el egymástól. A központozás szinte teljesen hiányzik, az ékezetek is naggyobbrészt elmaradtak, ami miatt a szövegek olvasata olykor bizonytalan.

A feljegyzést valószínűleg valamelyik kisbíró készítette, akinek a kézírása a lajstrom lapjain több helyen fellelhető.

¹¹ IV. 1504. m/ 1663. 88.

A kézírás megegyezik az előző, minden bizonnyal kisbíró kézírásával. A lap alján levő sorok megszakadtak.

¹² IV. 1504. m/ 1663. 90.

*Böcsületömet elvesztém,
szöröncse utamat immár elrekeszté,
tovább virtusomat immár...*

*

*Az ki veti segödelmét az Istennek,
uram én csak tebenned...¹³*

*

*Oh kegyelmes Isten szánd meg bús szívemet,
vigasztald meg kegyes Christus, oltalmaz[d] meg lelkem,
kárhozattúl mentsd meg...*

*

Lásd meg Uram, mely méltatlan bosszút szenvedek éltömben, mely...¹⁴

*

*Várva vártam az felséges urat,
És íme hozzám fordula kegyelmesen.
Meghallgatta és megmutatta rajtam jó voltát,
Kivőn az mély veremből és az sáros förtőből.¹⁵*

*

*Ékes dolog dicsérni Uram fölségedet, és az Te nevedet, énekkal magasztalni, hogy
ember áldja Te nagy jó voltodat és irgalmasságodat dicsérje minden éjjel.*

*

*Dicsérlek Tégedet Úr Isten.
Mi körösztnök dicsérünk és áldunk,
Atya, Fiú és Szentléleknek vallunk,
Neköd az tiszta és nagyhatalmú angyalok szolgálnak szüntelen való felszóval
kiáltunk...¹⁶*

*

*Jézus Krisztus Istennek szent fia,
Bűnös népednek igaz...*

*

*Áldjad én lelkem az Urat...
Áldassék neve az Istennek...*

*

*Hallgasd meg Uram kérésem,
Beszéde jusson hozzád szolgádnak...¹⁷*

*

¹³ IV. 1504. m/ 1663. 102.

¹⁴ IV. 1504. m/ 1663. 102.

¹⁵ IV. 1504. m/ 1663. 124. A 130. oldalon a fohász egy részét megismételték.

¹⁶ IV. 1504. m/ 1663. 125.

¹⁷ IV. 1504. m/ 1663. 128.

*Így kell-e örökké nyavalyásul élnöm,
Ez rossz világ kínnyát testemben viselnöm,
Sok gondoktól emésztetnem,
Rabságnak terhét viselnem,
Holtig keseregnem?¹⁸*

*

*Óh jó ország mint mögromlál,
Te földedtől mint mögválál,
Királyodtól mögfosztatál,
Végre ily nagy bíra hozál.*

*Az kárait ott mögfogák,
Vasban ütöt térdig verék,
Kíméletlen ütöt kénzák,
Kegyetlenül tépék, verék,
Végre ugyan mög is ölék.¹⁹*

*

*Én igazságomnak Istene,
Hallgasd meg kiáltásom,
Szánj meg és tekints inségemre,
Te vigy engömet tágas helyre.*

*

*Midőn itt szorongattatom, ti nagy urak, míglen gyaláztok engömet, tisztösségös
embert, az ily hiúságban megmaradtok, míg gyönyörködtök ezekben (?)...²⁰*

*

*Megnőzteté az Pütsök
Az ő vitéz fiát.
Megkéreté Szunyognak
Hajadon leányát.*

*Leánt neki nem adván
Az Pütsök komának,
Azulta minden estve
Az házban dúdolja nótáját.²¹*

*

¹⁸ IV. 1504. m/ 1663. 136.

¹⁹ IV. 1510. Kecskemét város számadási iratai (később: IV. 1510) i/ Főbírói számadások, (később: i/) Töredékek, 1640–1690. 61. A közölt részt 1665-ben rögzítették. A lap alján található szöveg viszonylag jól olvasható. A két strofa jól elkülönül, de a verssorok összefolynak. A második versszak negyedik sorát áthúzták.

A rögzítés időpontjának megállapításában segít a közvetlen előtte lévő feljegyzés, amely azonos kézírással készült: „Anno 1665. Julii 20. Egy szabólegény az Tomo házban magát az gatyája madzagjával fölakasztotta, és kimúlt az világból, amely napon szép eső esett, azon nap elenyészett minden gondolatja.”

²⁰ IV. 1504. m/ 1664. 100.

²¹ IV. 1504. m/ 1664. 170.

Ugyanaz a személy írta, aki az 1663. évi Robotlajstrom 67. oldalán lévő „Jobb volt volna néköd” kezdetű verset jegyezte le.

Cantio elegans

*Oh én kegyelmes Istenem,
Mily igen mögverél engem.
Kegyelmezz meg már énnekem,
Ne hagyj bűnőmben elvesznöm.*

*Nem tagadom, mert vétkeztem,
Hitömet gyakran mögszegtem,
Rút fertelmes volt életem,
Kéért ím lám megfizettem.*

*Legyen ezért elég immár,
Sok búm elszenvedtem,
Mely kár rút szégyen,
Mint ki högyös az lelkemben,
keservesen jár. (sic!)*

*Hol az te irgalmasságod,
Kivel lelkünket gyógyítod,
Hol az te erős jobb karod,
Kivel híved szabadítod.*

*Régen Dávidot Saultúl
Szabadítád, möntöd bútúl,
Noha sokszor vétött rútul,
Kéért megveréd azontúl.*

*De te, Dávid jó Istene,
Ki az ő szöröncséjére,
Vittél engem gyötremre,
Térj már hozzám, kegyelemre.*

*Bűnömön talált búm után,
Könyörülj lelkem fájdalmán.
Tégy szégyent azok orcáján,
Kik rám dühödtek méltatlan.*

*Engem pedig bosszújokra,
Emelj fel jó állapotra.
Ne add, hogy neved hijában
Bíztam magamat magadra.*

*Kéért, az még élek itten,
Dicsérlek felséges Isten,
Ki könyörült ily veszetten,
Áldott légy örökké. Amen.²²*

*

²² IV. 1508. Kecskemét város adópénztárának iratai (később: 1508) c/ Adólajstromok (később: c/) 1665. 255.

Finis

*Legyen jó idő csak, fecske száll házamra.
Nincs olthatatlan nyűg vetvén nyavalyámra.
Ha gondja Istennek csak egy szál hajamra,
Inkább gondot visel lelkemre s magamra.²³*

*

*Zöngő kiáltásom,
Síró sóhajtásom
Halljad meg Istenem!
Nyisd meg az egeket,
Hajtsd le füleidet,
Ezért esedezem.*

*Nálad tudva vagyon,
Szívemben mi vagyon,
És az mit kívánjon.
Te kegyelmességed
Mi gonosz mindabbúl
Nagy szépen kihányjon.*

*Szöröncsétlen utam
Keringő ösvénye
Fái ím mire hozál...²⁴*

*

*Föld, tenger, egek sírjátok,
Csillagok ne ragyogjatok,
Uratok kínját szánjátok...²⁵*

*

*Mind ez világnak ím, esze veszött,
Az igazságtól eltévedött...²⁶*

*

*Jézus Christus, Istennek szent fia,
Bűnös népnek igaz megváltója,
Keresztfán ki haláloddal atyád kedvére juttattál,
Keserves kínvallásodért kegyelmezz nekem.
Halálodért halállal, bujdosásomban biztasd lelkem kimúltában.*

[Más frással készült megjegyzés:] Domine frater, a Hajnal énekét kell vala ide írnod.²⁷

*

²³ IV. 1508. c/ 1665. 255. Rimay János *Ebben is könyörög Istennek, okát adván, miért próbálja s sujtolja Isten az ő híveit* című versének első versszaka.

²⁴ IV. 1508. c/ 1671. 2.

²⁵ IV. 1508. c/ 1671. 12.

²⁶ IV. 1508. c/ 1671. 197.

²⁷ IV. 1508. c/ 1671. 205. Az adókönyv bejegyzéseinek többsége ugyanezen kézírással készült.

*Oh, mely csudálatos Isten az te dolgod,
Az te tanácsodban nincsen neked másod,
Mindent arra vihetsz, az mint akarod,
Mert nincsen tehozzád senki hasonlatos.*

*Mint reggeli nap fényök hogy megörvendeztetsz,
Avagy virágokat harmattal önthetsz,
Emböröket azzal ugyan gyönyörködtetsz,
És most, ha akarod, meg is keseríthetsz.²⁸*

*

*Ellenségimnek sokaságán,
Csak kesergek álnokságán,
Mérges nyelvek megmardosván,
Sebeimet tapogatván.*

*Jó hallja fohászzkodását,
Mindönöknek óhajtását,
Eltörli immár siralmát,
Szömöknek könnyhullatását.*

*Az kívül én elszenvedtem,
Azzal együtt esedezem,
Ne hagyj immár én Istenem,
Szent felséged igen kérem.*

*Szép szín alatt hozzám jünnek,
Hírelkedvén megkerülnek,
Ha mint tőlem kivethetnek,
Ahhoz sokkal többet tesznek.²⁹*

*

*Istennek szent fia, az te segítségedben bízunk szükségünknek idején.
Meg ne utáljad az mi könyörgésünket,
de szabadíts meg az minket minden veszödelemtől, kegyelmes Krisztus.*

*

*Bizonytalan voltát, világ állapotjának változásait látván, és minden állatoknak, kik
ma egészségben vadnak, holnap esnek torkába az halálnak...³⁰*

*

*Embör, Isten alkotmánya,
Halál élted majd elhányja,
Mert szívednek ily kis gondja
Az örök boldogságra.*

²⁸ IV. 1508. c/ 1671. 243. A verssorok összefolynak, csak a két strófa különül el.

²⁹ IV. 1508. c/ 1671. 260. Az utolsó strófát más kéz jegyezte le. Itt is az egyes sorok összefolynak, csak a versszakok különülnek el.

³⁰ IV. 1508. c/ 1672. 1–2.

*Ennek voltát hogyha tudnád,
Csupán csak ezt szomjúhoznád,
S árnyék javát megutálnád,
Világi dicsőségnek.*

*Az pokolnak hogyha kínját,
Azonképpen megfontolnád
Súlyosságát...³¹*

*

*Istennek szent anyja,
Égből szállott szent manna,
Édes Jézus, áldott Jézus...³²*

*

*Mit csudálkoztok ily álmélkodással
Környülálló sokaság az új hír hallással,
Hogy király után megyünk
Szép pompával, sereggel.*

*Lám, mi eleinknek szent királyi voltak.
Isten áldásából sok országot bírtak.
Szent István, László, Mátyás uralkodtak,
Jó királyok voltak.*

*Ezt is hogy megérted, nem történetből lett,
Sem nem mi magunknak indulatjából lett,
Hanem régieknek követésekből,
Jó szokásokból lett.*

*Ha kívánod tudni találóját ennek,
Xerxes az első követője ennek,
Hajts fejet kérlek mindenfele...*

*

*Uram, te nagy haragodban,
Ki miatt vagyok búmban,
Engömet nem fenyeget,
Haragodnak tüze szűnjék meg
Sebessége, kiben büntess meg...*

*

*Velem Uram légy irgalmas,
Mert vagyok nagy fájdalmas,
Ne hagyj Uram, kérlek*

³¹ IV. 1508. c/ 1672. 195. A sorok itt is összefolynak, csak a versszakok különülnek el. A központozás szinte teljesen hiányzik. Az íráskép az átlagosnál jóval alacsonyabb szintű, az azonos hangok rögzítése is következtelen.

³² IV. 1508. c/ 1672. A lapon található hivatalos feljegyzésektől eltérő kézírás.

*Elrontott (?) tetemimet,
És ne hagyj kínjaimba,
Ments meg az haláltól...*³³

*Szentek seregében vigyázó szent pásztor,
Dicsőség házában lakó gubernator,
Nyílik fel öröme az mennyei tábor...*³⁴

*

*Oh nyomorúságos esztendő,
Homályban beborult idő,
Voltál nekiünk csak bút szerző,
Gyakran méreggel emésztő.*

*Mikor ingyen sem gondoltuk,
Száraz padon hogy nyugodtunk,
Csak honnan (?) rossz hírt hallottunk,
Sírva (?) az virradtig fáradtunk.*

*Tolvaj módra sokszor jártunk,
Éccaka sokat bújdostunk,
De mindaddig fáradoztunk,
Dolgainkat helyre álltattuk.*³⁵

*

*Óh kegyelmes Isten szánj meg,
Ez nyomorult háztúl ments meg,
Hogy házukban nyughassunk meg,
Többé ne is ismerjük meg.*

*

*Óh Te nagyhatalmú irgalmas Isten,
Vagy bűnben heverek (?) Te rettenetes,
Vagy az mög (?) tekintenöd kegyelmes Atyjuk.
Vagy kérlek engemet is szent fiadért ne hagyj (?)...*³⁶

*

*Az Úr Istennek jó akarattyaiból,
Szent ígéinek hallásából,
Énnkem üdvösségemtől,
Kitől víg az én lelkem.*

*Ellenségidön bosszút...*³⁷

*

³³ IV. 1508. c/ 1672. 210. A szöveget rendkívül nehéz kibetűzni, így olvasata néhány helyen bizonytalan. A központozás teljesen hiányzik.

³⁴ IV. 1504. m/ 1672. 131.

³⁵ IV. 1504. m/ 1673. 5.

³⁶ IV. 1504. m/ 1673. 7.

Talán érdemes utalni arra, hogy a hivataluktól búcsúzó bírák a városházát nevezték nyomorúságos háznak. Erősen valószínű, hogy a szöveget lejegyző maga is kisbíró volt.

³⁷ IV. 1504. m/ 1673. 111.

*Uram ne hallgass ily igen,
Ne maradj ez veszteglésben,
Ne nyugodjál oh erős (?) Isten,
Mert ellenségid dühösködnek...*

*Ne adj fel engömet fölséges Isten,
Ennyi sokképpen fenyegetvén igen gonoszságimért.
Nem cselekedtem, sőt igen megvettem
Parancsolatod, édes Istenem.*

*

*Várva vártam az fölséges Urat,
És íme hozzám fordula.
Kegyelmesen meghallgatta
És megmutatta rajtam jó voltát.*

*Kivőn az mély veremből
És az sáros földből,
És én lábaimat szép egyenes kúre
El fel helyeztette,
Kísérvén (?) utamat. ³⁸*

*

*Áldott légy én Uram, hogy megtartottál,
Bút és bánatot ez éjjel rám nem bocsátottál.
Angyali sereggel oltalmam voltál...*

*

*Seregeknek Ura, ki lakozol mennyben,
Honnét mindenekre vigyáz[ol] kegyelmesen.
Tekints meg már bennünket,
Hozd el az mi időnket,
Hogy vethessenek (?) véget
sok gyötrelmeiknek*

*

Boldognak mondhatja magát az oly ember...³⁹

*

*Gyalázattyára járnak sokan szegény fejemnek,
Úr Isten állj ellenek Te is ezeknek,
Hiszen Te látója vagy minden szíveknek,
Légy őrzője az tömlöcben fohászkozó Józsefnek.⁴⁰*

*

*Feltámadt az mi életünk,
Vigan méltó énekelnünk,*

³⁸ IV. 1504. m/ 1673. 112.

³⁹ IV. 1504. m/ 1673. 128.

⁴⁰ IV. 1504. m/ 1673. 169.

És Krisztus[t] dicsérünk,
Ez szent napon is áldanunk.

Az angyalokkal imádnunk,
Mint Urunkat félnünk,
Énekelve bűneinket könnyebbíteni,
Csak őbenne bízunk...

*

Az földben minden gyökerek laknak,
Bimbói terjednek,
Mezők megzöldülnek,
Úgy madarak zöngenek.

Fákon vígan énekelnek,
Szárnyukon röpdösnek.
Minden fűnek illata van,
Gyönyörködtetnek, dicséretre intenek.⁴¹

*

Igaz hitben végig maradjunk,
Noha ez földön szükség
Nyomorgással sok gyalázatot eresztett.
Szenvedünk, végre meg is halunk.

*

Mert elméjüket igaz tudománnyal,
Szívüket pedig állhatatossággal...

*

Mondjatok dicséretöt
Keresztényének az Úr Istennek,
Szentségös dicséretöt
Adjatok ő nevének.⁴²

*

Várom Uram Isten
Fejemre kedvedet.
Hozd el segítségéd,
Hajts (?) le az egeket.

Szállj le, vidámítsd meg
Bánatos szívemet.
Ki bűnei miatt
Szenved nagy gyötrelmet.

Szűkölködik lelköm
Segedelmed nélkül,

⁴¹ IV. 1504. m/ 1673. 181.

⁴² IV. 1504. m/ 1673. 187.

*Mint az szomjas szarvas
Hideg...*⁴³

*

*Szentül énekettek
Egy élet (?) énekben,
Hadd ez bűneidet,
Élj jámbor életben.*

*Mária Magdolna
Példa legyen ebben,
Kírül most éneklek
Ez rövid énekben.*⁴⁴

*

*Óh kegyelmes Istenem,
Mely igen megvertél engem.
Kegyelmezz már nekem,
Ne hagyj börtömben elvesznöm.*⁴⁵

*

Az előtt való reám bocsátott kemény ostoroddal, meg nem tanulok...

*

*Ihol mint járok
Veled én Úrammal,
Még sincs mit tennem,
Hozzád kell érnem,
Én imádságaimmal.*

*Ha ennél nagyobb ostort
Bocsátasz is reám, megérdemlem...*⁴⁶

*

*Jaj nagy kedven (?) tartson édes születteim,
Ki[k] nélkül már ez világban holtig ároa lettem...*

*

*Üdvözlégy világ mögváltója,
Az idvességnek megadója,
Keresztre jel hagyója, (?)
Tudom mi legyen az oka,
Oh Jézusom, szerelmem (?)...*⁴⁷

*

⁴³ IV. 1504. m/ 1673. 188.

⁴⁴ IV. 1504. m/ 1673. 205.

⁴⁵ IV. 154. m/ 1673. 206.

⁴⁶ IV. 1504. m/ 1673. 208.

⁴⁷ IV. 1504. m/ 1673. 209.

Ezerhatszázhetvenhárom,
Melyben nekem számos károm.
Duna mellett bujdosásom,
Fordult siralmasra sorsom.⁴⁸

*

Anno 1673.

Kegyesen tápláló,
Mindeneket formáló
Szent Jehova Isten!
Légy gondom viselő[m]
És jól igazgatóm,
Keserülő Isten.

Óh mert reád hadtam,
Igyemet rád bízam,
Ez idegen földön
Nincsen jóakaróm,
Sem gondom viselő[m],
Keserülő Isten.

Vajha szüleimet,
Édes nemzetimet
Csak egyszer láthatnám,
Éltömet éltökért,
Az ő jóvoltokért
Letenni nem szánám.

Az kik feltartottak,
Én reám vigyáztak,
Szüntelen azoknak
Minden jót Istentül,
Élet reményétül,
Kívánok azoknak.

Szerencsétlen utam
Kerengő ösvényein
Jaj, ím mire hozta,
Gyönyörű hazámtúl,
Erdély országátül
Engömet megfoszta.

Zönglő kiáltásom,
Síró óhajtásom
Halljad meg Istenem.
Nyisd meg az egeket,
Hajtsd le füleidet,
Értsd esedezésem.

⁴⁸ IV. 1508. c/ 1677–1678. 1.

Nálad tudva vagyon,
Szívemben mi vagyon,
És az mit kívánjon.
Te kegyelmességed,
Mi gonosz, mind abból
Nagy szépen kihányjon.

Adjad látnom egyszer
Gyönyörű hazámat,
Jóakaróimat,
Vér atyámfiait,
Sok ismerőimet,
Édes szomszédimat.

Igen elapadott
És elkeserődött
Szegény árvaím.
Sok gondolat miatt,
Síránkozás miatt
Elepedett szívem.

Semmire olyan igen
Az testiek közül
Nem vágyódik szívem,
Csakhogy ismerőmet,
Atyámfiaimat,
Egyet ezek közül.

Zokogó orcával,
Sok könnyhullatással,
Józsefként mindöket
Bizony sok sírással,
Rájuk borulással
Csókolnám mindöket.

Ezt engedjed érnem,
Hadd lássa meg szömöm
Édes szüleimet,
Hajadon húgomat
És siratóimat,
Kedves nemzetimet.

Kiket, ha láthatnék,
Szömömmel nézhetnék,
Mint hattyú úgy sírnék.
Fogadkozásaimról,
Vétségimről őket
Szépen megkövetném.

Lám, hozzád kiáltok,
Szüntelen óhajtok,
Légy kegyelmes hozzám,

*Könyörgő beszédem
És esedőzésem
Lássad meg Istenem.*

*Így osztán nyavalyám
Sok keserves nótám
Megcsöndesödnének.
Ez idegen földnek
Keserű gyümölcse
Megédösödnének.*

*Ámbár keseregjek,
Szívemben szenvedjek,
Csak nyerjek kegyelmet,
Én feltött célomat,
Igyeközötömet
Lássad meg Istenem.*

*Lám Dávid bujdosván,
Bujdosása után
Nyugalmat találá.
Igen szögény árva,
Adám maradékja,
Ki az Urat várja.*

*Ó, igen szép dolog
Volt az atyafiaknak
Együtt ő lakások,
Nagy szép egyességben,
Csöndes békösségben
Való nyugovások.*

*Régen azt javalta
Dávid zsoltárában,
Minden tanít abban,
Hogy az atyafiak
Együtt nyugodjanak,
És jól alkuđjanak.*

*Az ki országából,
Jól lakta földéből
Bujdosik másuva,
Szolgáljon Istennek,
Ki ura mindennek,
Ne hajoljon balra.⁴⁹*

*

⁴⁹ IV. 1508. c/ 1673. 211–212. Szokatlan módon két egymást követő oldalt foglal el, ami azt jelzi, hogy nem fizikai értelemben vett „tollpróba”.

1673.

Édes Barátink!

Az kik következendők vattok ez nyomorúságos háznak őrzetire, Isten ú szent felsége tarcson meg az igaz hitben s jó lelkiismeretben, hogy ez nyomorúságos házat kegyelmetek is őrizhesse békével. Engedje Isten, barátink, hogy ebben az esztendőben semmi panaszolkodó beszéd ne hallassék az mi uccáinkon, hogy kegyelmeteknek is ideje eljüvén, kegyelmetek is válhassék meg békével ez nyomorúságos háztúl. Annak felette az Úr Isten legyen kegyelmetekkel. Ez is tudva legyen kegyelmeteknél böcsületes bírák uraink, ennek előtte is bevett szokás volt, hogy az új bírák az ó bíráknak engedtek el egy kocsi sort, egy heverő sort, egy fa sort. Ezt az jó szokást kegyelmetek is megtartsa, hogy jövődőben kegyelmeteknek is ideje eltelvén, azon mértékkal mérjenek.⁵⁰

*

Dicsőség és gazdagság az új házában az Istennek.

*

*Az zöld pázsit vértől piros,
Fejetlen test immár számos,
Fénylik mindenütt a pallos,
Az rikoltás zeng és hangoz.⁵¹*

*

*Szörnyű halál, íme hol áll,
Lest hányván életünknek:
Mevont ijjal, s mérges nyíllal
Véja várát lelkünknek.
Élet ezüst, minként a füst
Szélvészkor elenyészik...*

Mondhatatlan s irgalmatlan, nem félted élet várát?...

*Lopva jön rád az halál, s fád
Alattomban levágja:
El nem bújhatsz, s nem is futhatsz;
Majd házadat meghágja...*

*Piros orcád, s meghervad szád,
Szemeid bészakadnak:
Fejed szédül, szíved réműl,
Ékes nyelved megnémul...⁵²*

*

⁵⁰ IV. 1504. m/ 1673. 170. A búcsúztató a városháza és a város gondjait átvevő bírának szólt. Több éven át kisebb módosításokkal ismételt lejegyezték. Az 1679. évi szöveget a következő sorokkal bővítették: „Isten kegyelmetekkel! Ez is feledékenységben ne legyen édes barátink, hogy az szegény csaplároknak is egy kocsi sort, egy fahordó sort elengedjen kegyelmetek. Az deákoknak azonképpen cselekedjék kegyelmetek. Isten kegyelmetekkel.”

⁵¹ IV. 1504. m/ 1676. 224. A sorok itt is összefolynak, a központozás és az ékezetek hiánya a korábbiakhoz hasonló.

⁵² IV. 1504. m/ 1677. 259. A szöveg csaknem teljesen összefolyt. Nyéki Vörös Mátyás *Siralom a halandóságról* című verséből leírt részletek. Az itteni szöveg nem követi az eredeti sorrendet sem.

*Az nagy sereg dandár, mint egy falka madár,
kik fel vannak írva, vágják, ölik ugyan, hogyha lehet ottan...*⁵³

*

Dícséret legyen Szentháromságnak most és örökké az legyen. Amen.

*

*Segítségül híllak téged én Istenem, mert megsokasodtak az én ellenségim...*⁵⁴

*

Probatio calami

*Úr Isten, én idvességem!
Éjjel-nappal kiáltok hozzád,
könyörgéseimet meghallgassad,
és tekintsd meg nagy inségem,
hajts hozzám kegyesen füledet,
értsd meg az én esdéseimet.*

*Megesküdt az én szám,
mely órában hozzád felkiáltand az bűnös,
nincs oly undok vétkes,
oly undok, fertelmes
és megsebhedett büdös,
hogy kedvvel ne lássa,
róla azt mondhassa,
hogy jómra nem érdemes...*⁵⁵

*

*Vigyázz te magadra, óh emberi állat.
Semmi dolgaiddban el ne hidd magad.
Nem tudod ...*⁵⁶

*

*Kegyes, gondviselő, könyörülő Isten,
Ki az bűnös embert...*

*

*Hozzád kiáltok kegyes Uram,
Én segedelmem és váram!
Hallgass meg kegyelmesen engem,
Ne hallgass el, mert el kell vesznem.*

*Azokhoz hasonló leszél,
kiknek az koporsó helyük (?)...
Midőn Hozzád esed...*⁵⁷

*

⁵³ IV. 1504. m/ 1677. 263.

⁵⁴ IV. 1510. i/ Töredékek 1640–1690. 151.

⁵⁵ IV. 1508. c/ 1680. 1.

⁵⁶ IV. 1508. c/ 1680. 249.

⁵⁷ IV. 1504. m/ 1683. 222.

Uram betöltéd mondásodat,
Nekem ajánlád Magadat.
Édgyetlen egy szeretődnek
Most is annak tarts Uram Te engemet...⁵⁸

*

Számtalan sok nyomorúságok által szokott ember bemenni az vigasságra...

*

Virága mint ezüst olyan színű vala.
Az közepi pengig szép gyöngy színnel rakva,
Háromszor egy napon virágozik vala
Melynek az termését alig várja vala.

Teljes életének dicséretes volta,
Mert a szegényeket soha nem prédálta,
Ha más rontotta is, karddal oltalmazta,
Volt higggyed kardja az országnak.⁵⁹

*

Hec dicit Dominus: exemplum dedi vobis quomodo ego feci, ita et vos faciatis...
Példát adtam néktek, amint én cselekedtem, ti is az szerént cselekedjétek...⁶⁰

*

Domine ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripias me.

Uram, meg ne fedj engem búsulásodban,
Se haragodban ne dorgálj engem.

*

Óh édes Jézusom, szerelmes megváltóm,
én egyetlen szép Kristusom, el ne hagyj engem,
hanem légy velem, mikor leszen végső napom.

*

Asperges me hisopo et mundabor,
Lavabis me et super nivemde albabor.

Öntözz meg engem, és megtisztulok,
moss meg engem, és az hónál fejérből leszek.

*

Nem nekünk uram, nem nekünk engedd, hanem nevednek nagy dicsőséget kegyes
igazságodért.

⁵⁸ IV. 1504. m/ 1683. 223.

⁵⁹ IV. 1504. m/ 1684. 143.

⁶⁰ IV. 1508. c/ 1686. 1.

Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloria.

*

*Az Urat áldjátok, miért jó, irgalma örökkévaló.
S vajon kicsoda mondhatná ki az ő nagy erős hatalmát.
Sok és nagy az ő dicséreti, vajon ki tudhatná számát.*

*

*Boldog az ki az Úr szavát,
megőrzi parancsát.
Uram rólam emlékezzél meg...*

*

*Az Úrnak irgalmát örökké éneklek,
És hűséges voltát mindenkor hirdetem,
Mert mondom, hogy megáll mindörökké irgalma,
Melyet úgy megépít, hogy mind az évig erősíted, megtartod,
Te szent igazságod és az jóságod...⁶¹*

*

*Szájokat nagy káromlással
Az égre tájtják szitokkal.
Gyalázatokkal rakva nyelvek,
Kik ez egész földre kiülnek.*

*Nincs nekik mint egyebeknek
Semmi nemű gyötrődésük,
Midőn más embert ver az Isten,
Ők élnek nagy békeességben.⁶²
(Footnotes)*

⁶¹ IV. 1508. c/ 1686. 323.

⁶² IV. 1508. c/ 1690. Az ebben az évben vezetett két nyilvántartás közül a kisebb adókat tartalmazó lajstrom, a világosabb színű kötésben. Külön jelzése nincs. Lapjai számozatlanok. A feljegyzés az elülső borító belső oldalán található.

Folyóiratunk megjelentetését a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram

nka
Nemzeti Kulturális Alapprogram

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.